

Радова Н.В.,

к.е.н., старший викладач кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВ

Анотація. Визначено передумови введення процесу фінансового забезпечення консолідації банків. Проаналізовано чинники, що зумовлюють процеси консолідації банків. Запропоновано основні елементи методології фінансового забезпечення консолідації банків.

Ключові слова: фінансове забезпечення, злиття та поглинання, консолідація, регулювання, фінансова стійкість.

Постановка проблеми. Фінансове забезпечення реструктуризації проблемних банківських установ є умовою оздоровлення та відновлення функціонування банківської системи. Концентрація банківського капіталу та забезпечення необхідних фінансових джерел і дієвих механізмів підвищення рівня капіталізації банківської системи є актуальними завданнями розвитку фінансового сектору України.

Активізація процесів злиття і поглинань визначається економічними циклами, лібералізацією економік, розвитком ринків капіталів та фінансових послуг, зростанням обсягів й усуненням обмежень іноземних інвестицій. Із урахуванням сучасних економічних реалій провідні економіки країн, що розвиваються, мають прискорити реалізацію структурних реформ для перебалансування попиту з метою підвищення рівня внутрішнього споживання, чому сприятиме введення системи ринково орієнтованих обмінних курсів, визначення заходів для рекапіталізації банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вибору методів фінансування та необхідності забезпечення достатності фінансових ресурсів розглянуто в роботах науковців М. Генсе та А. Степаненко [1, с. 88–91; 2, с. 19–21]. Дослідження показали, що на вибір рішення про фінансування впливає вибір методів: фінансування за допомогою власного або акціонерного капіталу; фінансування за допомогою позики; змішане (гібридне) фінансування. Проте реальність не завжди підтверджує теоретичні постулати.

Д. Хардінг і С. Роувіт у праці «Мистецтво злиттів і поглинань» зауважили, що логіку корпоративної стратегії необхідно реалізувати в угодах аж до інтеграції придбаного банку [3, с. 180–189]. Д. Депаффіліс вважає, що злиття/поглинання охоплює десять взаємозалежних етапів, що визначаються у процесі планування і до завершення угоди та інтеграції компаній [4, с. 302–310].

Проблеми консолідації банківського бізнесу досліджували у своїх наукових працях І. Івасів [5], Л. Ключько [6], В. Коваленко [7], Л. Кузнецова [8], А. Нікітін [9] та багато інших науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в науково-практичній літературі з організації фінансового забезпечення реструктуризації банків немає структурованих, інформативно достатніх підходів до ефективного управління необхідними фінансовими ресурсами. Особливості формування системи фінансового забезпечення процесу злиття/поглинання банків доцільно досліджувати з позиції класифікації у структурно-логічній схемі зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення даного процесу, та фінансового стану банків-учасників.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад фінансового забезпечення консолідації банків.

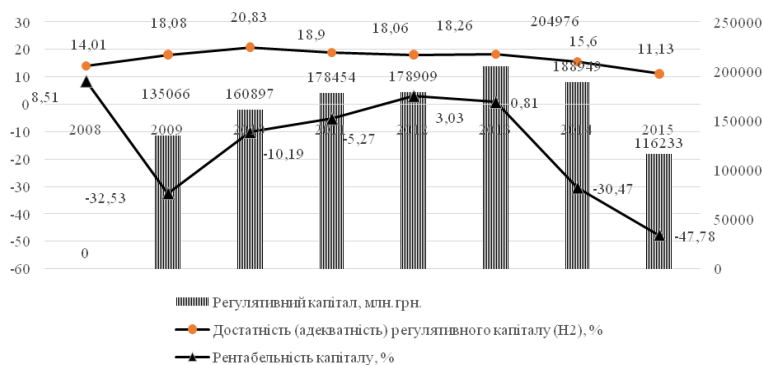
Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність і специфіка поняття «фінансове забезпечення процесу злиття/поглинання» є важливими характеристиками фінансової діяльності банків. Якщо банківські установи фінансово стійкі, то вони мають конкурентні переваги над іншими банками, залучають додаткові фінансові ресурси, домінують у сегментах ринку, освоюють нові нетрадиційні види послуг і сфери інвестиційних укладень. Із цього приводу фінансово стійкість банків можна розглядати через показники капітальної стійкості (рис. 1).

Як свідчать дані рис. 1, капітальна стійкість банків України має тенденцію до зниження. Показник достатності капіталу банків у 2015 р. хоча й відповідає нормативним значенням, але в порівнянні з 2014 р. знизився на 4,3%. Рентабельність капіталу свідчить про збиткову діяльність банків та неспроможність банків нівелювати ризики, що притаманні сучасному банківському бізнесу.

Відповідно до офіційних даних Національного банку України, кількість банків, які мають банківську ліцензію на 01 жовтня 2015 р. (без урахування неплатоспроможних банків), становила 122, з яких: з іноземним капіталом – 40 банків, у т. ч. зі 100%-м іноземним капіталом – 18 банків. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків за дев'ять місяців зросла до 37,9%.

Збиток діючих банків за період із січня по жовтень 2015 р. склав 56,3 млрд. грн. Доходи банків України за 10 місяців 2015 р. склали 172,3 млрд. грн., витрати – 228,6 млрд. грн.

Про потребу в розробці фінансового забезпечення консолідації банківського бізнесу свідчать дані про банки, в яких уведено тимчасову адміністрацію.

*2015 р. – станом на 01.12.2015 р.

Рис. 1. Динаміка показників капітальної стійкості банків України за період 2008–2015 рр.

Джерело: складено автором за http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

страцію та які знаходяться у стадії ліквідації. Так, станом на 26.01.2016 р., до неплатоспроможних банків, де введено тимчасову адміністрацію, віднесено: «Банк Софіївський», «Унікомбанк», «Національні інвестиції», «Радикал Банк», «Фінансова Ініціатива». До неплатоспроможних банків, які знаходяться у стадії ліквідації, віднесено 67 банків.

Автор вважає, що ефективне фінансове забезпечення процесу злиття/поглинання банків передбачає спроможність протистояти деструктивним змінам економічного середовища; послідовність здійснення операцій щодо залучення необхідних коштів фізичних та юридичних осіб; стабільність фінансового стану в довготерміновій перспективі.

Процес злиття/поглинання супроводжується визначенням основних інтегральних фінансово-економічних показників діяльності новоствореного банку, які синтезують характеристики інших економічних складових стійкості нового банку: обсяг і структуру власних ресурсів, рівень доходів та прибутку, ліквідність.

Банківські злиття/приєднання в більшості випадків відносять до конгломератних угод, які передбачають об'єднання між банками, а також банків із небанківськими кредитними установами, інвестиційними фондами, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, факторинговими чи лізинговими компаніями.

Варто зазначити, що характер та форми реорганізації банківських установ значною мірою залежать від загальної політики центрального банку і стратегічних намірів потенційних партнерів (табл. 1). Як видно із цієї таблиці, стратегія на збереження статусу орієнтує учасників угоди на горизонтальну інтеграцію у сфері бізнесу і пасивну регіональну й галузеву політику. Стратегія на абсорбцію орієнтує на вертикальну інтеграцію, активну галузеву і пасивну регіональну політику з використанням захисних механізмів.

На відміну від попередніх стратегічних концепцій симбіоз передбачає конгломеративний зв'язок із бізнес-процесами, активну регіональну й галузеву політику та використовує агресивні маркетингові стратегії. Такий підхід був би найприйнятнішим для створення банківських корпорацій і холдингових груп.

Стратегія виходу на нові ринки має враховувати різноманітні можливі варіанти розвитку банку. У даному контексті процес злиттів та поглинань охоплює операційний, тактичний і стратегічний рівні реалізації. Операційний рівень визначає інтеграцію різних видів банківського бізнесу, тактичний рівень (поглинання і стабілізація) – тактичні дії в поточній ситуації, стратегічний рівень – визначає вибір об'єкта. При визначенні ефективності фінансового забезпечення доцільно встановити вартість майбутніх нових стратегій.

Процес злиттів і поглинань охоплює чотири основних етапи. Перші три етапи передбачають планування злиття і поглинання, аналітичну роботу з потенційним об'єктом злиття/поглинання, переговори про можливе злиття та підписання відповідної угоди. Четвертий етап – практична реалізація проекту.

Водночас варто враховувати перспективи постінтеграційних процесів. Такий підхід до укладання угод має визначати наступні етапи злиття/поглинання: розроблення стратегії злиттів і поглинань; аналіз потенційного об'єкта злиття або поглинання; переговорний процес та укладення угоди; оцінка фінансового стану; інтеграція; постінтеграція.

Зауважимо, що непрозорість фінансової звітності та закритість інформації про угоди злиття/поглинання дає змогу поглинаючому банку з метою поліпшення власних і консолідованих фінансових показників використовувати потенціал розвитку банку-мети, а також збільшити свою клієнтську базу.

Для поглибленого дослідження організаційних форм та методів фінансування варто акцентувати увагу на наступних

Таблиця 1

Характеристика варіантів реорганізації банківських установ на основі злиття (приєднання)

Стратегічні наміри потенційних учасників угоди	Зв'язок із бізнес-процесами	Регіональна політика	Галузева політика	Стратегія, яка використовується
Збереження статусу	Горизонтальна інтеграція	Пасивна	Пасивна	Спостережна
Абсорбція	Вертикальна інтеграція	–	Активна	Захисна
Симбіоз	Конгломерат	Активна	–	Агресивна

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Основні етапи фінансування угод зі злиття й поглинання банків

№ з/п	Етап	Завдання
1.	Визначення доцільності фінансування угод	типологізація продавців і покупців економічних агентів; структурування угод купівлі/продажу економічних агентів; підбір банку-цілі для придбання або пошуку інвесторів; визначення доцільності залучення зовнішнього фінансування для угод
2.	Оцінка вартості	визначення вартості банку і розроблення заходів щодо її збільшення; оптимізація портфеля активів/пасивів банку; моделювання фінансових потоків банків і верифікація наявних моделей
3.	Фінансова оптимізація й реструктуризація	оптимізація і реструктуризація фінансової заборгованості; конвертація боргових зобов'язань у капітал економічних агентів; залучення інвесторів у капітал економічних агентів із високим борговим навантаженням
4.	Пріоритети стратегічного розвитку	реалізація фінансового потенціалу новоствореного банку; адаптація діяльності економічних агентів до деструктивного впливу загроз; управління фінансовими ризиками; діагностування стану фінансової безпеки розвитку економічних агентів

Джерело: складено автором

схемах здійснення угод зі злиття і поглинання банків: банк-покупець купує банк-мету з оплатою в грошовій формі; банк-покупець купує контрольний пакет акцій банку-мети, при цьому створивши холдинг для банку-мети, який продовжує функціонувати як юридична особа; проведення злиття банку-мети і банку-покупця на основі обміну акціями (цінними паперами) між ними; банк-покупець купує банк-мету з оплатою цінними паперами, що випустив банк-покупець; банк-мета зливається з банком-покупцем і в результаті створюється новий банк.

При виборі методу фінансування процесу злиття/поглинання банки мають керуватися наявністю вільного власного капіталу; методиками коригування на основі коефіцієнта обміну акціями у кожній конкретній ситуації.

Для підвищення ефективності управління фінансовим забезпеченням процесу злиття/поглинання банків доцільно: по-перше, використання наукового підходу для визначення найефективніших способів фінансування; по-друге, визначити економічні агенти, які найкраще підходять для реалізації процесу злиття/поглинання; по-третє, забезпечення фінансовими ресурсами, необхідними для ефективного виконання завдання; по-четверте, системне використання матеріального стимулювання для підвищення ефективності реалізації процесу злиття/поглинання (табл. 2).

Науково-методичні підходи до визначення основних етапів фінансування угод зі злиття й поглинання банків поки що недостатньо розроблені в економічній літературі. Уважаємо, що основними завданнями забезпечення фінансової стабільності банків є такі: справедлива оцінка вартості банку або частки в ньому; пошук кращого покупця для банку; структурування угоди «під ключ»; визначення оптимального періоду часу для процесу злиття/поглинання; організація процесу злиття/поглинання з максимальною ефективністю; підготовка банку для нових інвесторів і забезпечення їхнього доступу до глобальної експертизи; визначення стратегічних перспектив розвитку банку; вибір найефективнішого способу фінансування; реалізація фінансового потенціалу новоствореного банку.

В економіко-правовій літературі [10, с. 7–10] на особливу увагу заслуговує посилення інституційної складової захисту прав учасників реструктуризаційних процесів та впровадження альтернативних механізмів урегулювання спорів, зокрема застосування досудових (альтернативних) механізмів вирішення спорів у сфері фінансових послуг і доцільність створення в Україні інституту фінансового омбудсмена при асоціації банків.

Новітньою технологією є застосування медіації. Медіація – це метод вирішення суперечок із залученням медіатора (посередника), який допомагає сторонам суперечки узгодити конфліктну ситуацію, щоб сторони змогли самостійно вибрати той варіант, який відповідатиме їхнім економічним інтересам. Зауважимо, що під час медіації сторони приходять до згоди самі, а медіатор не приймає рішення за них.

Основними тенденціями в розвитку теорій реструктуризації сьогодні є: зростання ролі людського фактора в економіці; формування нових, більш високотехнологічних схем злиття/поглинання; структурні зміни економічної і соціальної структури суспільства; підвищення значення економічних агентів. Це потребує застосування методологічних принципів та відповідних підходів до комплексного аналізу доцільності фінансування злиття/поглинання банків.

У даному контексті системний підхід регулювання процесу фінансування консолідації в умовах реструктуризації банківських установ означає, що менеджмент має розглядати процес злиття/поглинання як сукупність взаємопов'язаних елементів (економічні агенти, завдання, технології), зорієнтованих на досягнення ефективності злиття/поглинання за системних змін зовнішнього середовища. Для ефективного використання цього підходу доцільно використовувати теорію систем.

Оскільки на практиці є багато факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, то найефективнішим методом у конкретній ситуації буде метод, котрий більше відповідає певній ситуації. У даному контексті важливо розробити методологічні підходи до регулю-

Таблиця 3

Напрями вдосконалення методології регулювання процесу фінансування консолідації в умовах реструктуризації банків

№ пор.	Напрямок удосконалення	Характеристика
1.	Процес фінансування консолідації в умовах реструктуризації банків	Визначення умов фінансування Дослідження джерел фінансування проектів Прогнозування джерел фінансування
2.	Відповідність національної банківської системи параметрам банківських систем розвинених країн	Оцінка залежності банківської системи від зовнішніх запозичень Вплив іноземного капіталу на національну банківську систему Оцінка достатності банківського капіталу для кредитування Оцінка конкурентних позицій банків і динаміки співвідношення показників банківської системи та показників економічної системи Застосування діючих і розробка нових інструментів державного регулювання розвитку банківської системи
3.	Аналіз процесів злиття/поглинання банків	Визначення послідовності процесів і чинників, що на них впливають (узгодження учасників процесу і внутрішніх чинників, узгодження учасників процесу і зовнішніх чинників, установлення взаємозв'язку із міжнародними процесами) Організація системи моніторингу (оцінка ефективності залучення фінансових ресурсів, коректування фінансової політики для підвищення фінансової стійкості) Оцінка динаміки процесів (характеристика консолідації, визначення масштабності і тривалості, методи стимулювання, доступність фінансових ресурсів) Тенденції виявлення доступності джерел фінансування
	Дослідження стратегії розвитку новоствореного банку	Сприятлива, оптимістична на довготермінову перспективу Сприятлива, оптимістична на середньотермінову перспективу Дослідження вартості новоствореного банку

вання процесу фінансування консолідації в умовах реструктуризації банків (табл. 3).

При дослідженні укладення угод не можна абстрагуватися від проблем визначення вартості злиття/поглинання. Фінансово-економічна криза актуалізували перед НБУ та банками завдання оптимізації витрат:

1. Банки завищують чисту нинішню вартість угод злиття/поглинання. До важливих параметрів угоди належать темпи зростання грошових потоків і прибутку з урахуванням часових параметрів. Доцільно враховувати можливість зниження сукупного доходу в процесі злиття/поглинання банків.

2. Прогнозування норм прибутку і поділу ринку варто узгоджувати з реаліями розвитку банківської системи в умовах конкурентного середовища.

3. Аксиоматичним є визначення рівня зниження витрат. Реальні одноразові накладні витрати, як правило, недооцінюють. Приблизно в 60% випадків при проведенні злиттів удається досягти запланованого рівня зниження витрат, однак майже в кожному четвертому випадку можливість скоротити витрати переоцінюється принаймні на 25% [11, с. 40–46].

4. Емпіричною є переоцінка синергетичних ефектів щодо зростання доходів у процесі злиттів/поглинань банків. Вибір часу реалізації синергії в поточній вартості дає банкові змогу одержати синергетичний ефект.

5. Доцільною є оптимізація мережі філій та персоналу. Деякі області, зокрема Запорізька та Тернопільська, привабливі для залучення коштів не завдяки загальному обсягу залучених депозитів, а через нижчий рівень конкуренції між банківськими установами в цих областях.

У процесі націоналізації проблемних банків важливо визначити економіко-організаційні заходи щодо управління ними до повернення у приватну власність. Реструктуризація банківського сектору має бути науково обґрунтованою й оптимізувати співвідношення великих, середніх і малих банків.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні в перспективі активізація ринку злиття та поглинання супроводжуватиметься зростанням обсягів боргового фінансування цих операцій та активізацією діяльності інвестиційних банків.

Економічно виправданим є розроблення методики, яка дає змогу визначати такі пріоритети: чи варто банку створювати великі відділення зі значною кількістю працівників (ця концепція ефективна для регіонів із значною густотою населення та великим обсягом залучених депозитів); чи необхідно банку активно розвивати в регіоні дистанційні методи обслуговування, такі як видача платіжних карток разом із функцією здійснення дистанційних платежів через мережу Інтернет (концепція ефективна для областей із низькою густотою населення та низьким рівнем концентрації фінансових ресурсів фізичних або юридичних осіб); чи доцільно банку комбінувати шляхи обслуговування клієнтів через розрахунок оптимальної чисельності відділень, їх оптимального штатного розпису, використання дистанційних методів і банкоматів самообслуговування для досягнення головної мети в процесі подолання наслідків фінансової кризи – підвищення прибутковості банківської діяльності.

Література:

1. Генске М. Механизмы финансирования слияний и поглощений: международный опыт / М. Генске // Слияния и поглощения. – 2003. – № 9. – С. 88–93.
2. Степаненко А. Механизмы финансирования сделок по враждебному поглощению / А. Степаненко // Рынок ценных бумаг. – 2001. – № 11. – С. 18–23.
3. Депаффилис Д. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компании. Процесс, инструментарий, примеры из практики, ответы на вопросы / Д. Депаффилис. – М.: Олимп-Бизнес, 2007. – 960 с.
4. Хардинг Д., Роувит С. Искусство слияний и поглощений. Четыре ключевых решения, от которых зависит успех сделки / Д. Хардинг, С. Роувит. – М.: Гревцов Паблишер, 2007. – 256 с.
5. Івасів І.Б. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І.Б. Івасів, Р.В. Корнилюк // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 10. – С. 84–91.
6. Ключко Л.А. Транснаціональні банки: позитивний вплив і негативні наслідки для національних банківських систем / Л.А. Ключко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 8. – С. 110.
7. Коваленко В.В. Проблеми капіталізації та концентрації капіталу в банківській сфері / В.В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 49–54.
8. Кузнєцова Л.В. Вплив фінансової глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграції на розвиток банківської системи України / Л.В. Кузнєцова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 606. – С. 294–299.
9. Нікітін А.В. Стратегічна реорганізація банківської системи України / А.В. Нікітін // Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи: зб. наук. праць. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – № 2. – С. 69–79.
10. Соркін І.В. Альтернативні механізми врегулювання спорів у сфері фінансових послуг: світовий досвід та реалії України / І.В. Соркін // Фінанси України. – 2013. – № 10. – С. 7–19.
11. Кристоферсон С. Проклятые победители: ошибки слияний / С. Кристоферсон, Н. МакНиш, Д. Сиас // Вестник McKinsey Quarterly. – 2004. – № 2. – С. 40–46.

Радова Н.В. Финансовое обеспечение консолидации банков

Аннотация. Определены предпосылки введения процесса финансового обеспечения консолидации банков. Проанализированы факторы, обуславливающие процессы консолидации банков. Предложены основные элементы методологии финансового обеспечения консолидации банков

Ключевые слова: финансовое обеспечение, слияния и поглощения, консолидация, регулирование, финансовая устойчивость.

Radova N.V. Financial support consolidation of banks

Summary. The article defines the conditions of the process of administration of financial support consolidation of banks. The factors that contribute to the processes of consolidation of banks are analysed. The basic elements of the methodology for financial support consolidation of banks

Keywords: financial support, mergers and acquisitions, consolidation, regulation, financial stability.